

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-71>

УДК 159.98

Свинаренко Ю.В., Півень М.А.

Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЮНАКІВ З РІЗНИМ ТИПОМ ПРИХИЛЬНОСТІ ДО МАТЕРІ У ДИТИНСТВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей організації емоційного інтелекту у юнаків з різними типами прихильності до матері у дитинстві. Теоретичним підґрунтям роботи були теорія прихильності Дж. Боулбі та модель емоційного інтелекту Дж. Мейера, П. Саловея, Д. Карузо. У дослідженні взяли участь 56 юнаків, студентів технічних спеціальностей міста Харкова. Відповідно до типів прихильності було сформовано 2 групи досліджуваних – з нормальним та порушеним типом прихильності. Виявлено, що порушення прихильності до матері у дитинстві негативно впливає на складові емоційного інтелекту, а саме: здатність ідентифікувати емоції, використовувати емоції та свідомо керувати емоціями.

Ключові слова: емоційний інтелект, прихильність, типи прихильності, порушення прихильності.

Svynarenko Yulia, Piven Marharyta
National Aerospace University H.E. Zhukovsky
"Kharkiv Aviation Institute"

FEATURES OF EMOTIONAL INTELLECT OF BOYS WITH DIFFERENT TYPES OF ATTACHMENT TO THE MOTHER IN CHILDHOOD

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of the organization of emotional intelligence in young men with different types of attachment to the mother in childhood. The theoretical basis of the work were the theory of attachment of J. Bowlby and the model of emotional intelligence of J. Meyer, P. Salovey, D. Caruso. Emotional intellect is the presence of the subject's social skills and abilities that allow him to control his emotions and distinguish the emotions of others. The formed attachment is the result of early emotional experience and is defined as a working model, which is a cognitive-affective construct that arises in the communication between mother and child. As a result of this communication, the child has an idea of how close relationships work. There are four types of attachment: reliable type, anxiety type, avoidant type, anxiety-avoiding or disoriented type. The study involved 56 young men, students of technical specialties of the city of Kharkiv. According to the types of attachment, 2 groups of subjects were formed – with normal and disturbed type of attachment. There were differences in the characteristics of emotional intelligence depending on the type of attachment to the mother in childhood. It was found that the violation of attachment to the mother in childhood negatively affects the components of emotional intelligence, namely: the ability to identify emotions, use emotions and consciously manage emotions. The overall rate of emotional intelligence in groups with a normal type of attachment is significantly higher. For young people with a normal type of attachment is inherent in the ability to remain open to feelings, both pleasant and unpleasant, the ability to withstand stress while experiencing intense emotions. The only scale on which we did not find significant differences in the expressiveness of indicators is a conscious understanding and analysis of their own emotions. Emotional experiences and emotional reactions learned in contact with the mother in early childhood are a prototype of the specifics of emotional intelligence in adulthood. In particular, the experience of safe attachment in early childhood is the key to an effective emotional sphere in adulthood.

Keywords: emotional intellect, attachment, types of attachment, attachment disorder.

Постановка проблеми. Емоційний інтелект є затребуваною темою досліджень сьогоденні у вітчизняній та зарубіжній психології. Емоційний інтелект є тим фактором, що дозволяє досягнути високого рівня соціалізації, особистісного та професійного росту. Емоція, як особливий вид знань, може дати особистості можливість успішно адаптуватися до зовнішніх умов та оточуючих. Переживання та вираження емоцій співвідноситься з інтелектом. Ці два психічні явища об'єднуються у реалізації будь-якої діяльності людини. ЕІ представляє собою наявність у суб'єкта соціальних вмінь та здатностей, які дозволяють контролювати свої емоції й розрізняти емоції оточуючих. ЕІ стає більш важливим за IQ у певних сферах життя людини [1]. Таких сферах, де емоційна регуляція

та емпатія відіграють більшу роль, ніж суто пізнавальні здібності. А саме: здоров'я (психосоматичні розлади), романтичні та особисті стосунки, лідерство у колективі [2; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цього явища займалися і продовжують П. Майер, Дж. Саловея, Р. Бар-Вон, Д. Гоулман, Д. Карузо, К. Саарні, Робертс Р.Д., Меттьюс Дж., Зайднер М., Люсин Д.В., М. Манойлова, Андреева І.Н. Серед українських науковців цю тему Н. Шевчук, О. Саннікова, О. Кузнецова, О. Орищенко, Е. Носенко, І. Аршава та інші науковці. Найбільш розробленими у цьому напрямку є питання, що стосуються онтогенезу розвитку емоційного інтелекту, емоційного інтелекту як ресурсу опанувальної поведінки, адаптивного

потенціалу емоційного інтелекту, емоційного інтелекту у системі професійного становлення та управлінській діяльності, у сфері спілкування, емоційний інтелект у зв'язку з креативністю та творчістю.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо вивченими залишаються питання передумов особливостей розвитку емоційного інтелекту, зокрема вплив особливостей сімейної соціалізації. Теорія прихильності Дж. Боулбі визначає специфіку раннього емоційного досвіду, здобутого у стосунках матері та дитини, як вирішальну для емоційної сфери. Прихильність як мотиваційно-поведінкова система формується до кінця першого року й стає тем базисом, на якому відбувається подальший розвиток особистості дитини. До цього віку в дитини складається найважливіше психологічне утворення, яке Боулбі назвав «внутрішня робоча модель». «Робоча модель прихильності» визначається як когнітивно-афективний конструкт, який виникає при спілкуванні матері і дитини. У результаті цього спілкування у дитини виникає уявлення про те, як функціонують близькі стосунки [3].

Мета статті – провести порівняльний аналіз особливостей емоційного інтелекту юнаків відповідно до типу їх прихильності до матері.

Методи дослідження:

– Опитувальник щодо прихильності до мами в дитинстві модифікація Н.В. Матушевської;

– Тест Дж. Мейера, П. Саловея, Д. Карузо «Емоційний інтелект» (MSCEIT v. 2.0) в адаптації Є.А. Сергієнко та І.І. Ветрової;

– методика «Самооцінка емоційних станів» Г. Айзенка;

– методика Виміру рівня тривожності MAS Дж. Тейлор (в адаптації В.Г. Норакидзе).

Результати тестування оброблялися за допомогою методів математичної статистики: U-критерій Манна-Уїтні, критерій кореляції Пірсона.

Виклад основного матеріалу. Першим етапом дослідження було виокремлення груп випробуваних в залежності від типу прихильності. У дослідженні взяли участь 56 юнаків, студентів технічних спеціальностей міста Харкова. Відповідно до типів прихильності було виявлено наступні результати: надійний тип прихильності – 30 опитуваних; тривожний тип прихильності – 7 опитуваних; унікаючий тип прихильності – 4 опитуваних; тривожно-унікаючий – 15 опитуваних.

Групи трьох порушених стилів прихильності були об'єднані в одну, оскільки загальна кількість опитуваних була обмежена і кількість осіб з кожним типом порушеної прихильності була недостатньою для математико-статистичних розрахунків. Таким чином, було сформовано дві групи опитуваних – 30 осіб з нормальним типом прихильності до матері у дитинстві та 26 осіб з порушеним типом прихильності.

Результати дослідження. Розглянемо особливості емоційного інтелекту юнаків з нормальним типом прихильності до матері. Були виявлені статистично значимі кореляційні зв'язки складових прихильності та складових емоційного інтелекту за допомогою критерію кореляції Пірсона.

Виявлено, що тривога, як складова прихильності до матері має прямий зв'язок ($r=0,420$; $p \leq 0,05$) з агресивністю за методикою самооцінки психічних станів Г. Айзенка. Тобто, чим вищий був рівень тривоги у емоційних стосунках з матір'ю у дитинстві, тим більш агресивним сприймає себе юнак у цьому віці. У контексті формування типу прихильності у дитинстві можемо розглядати агресію, як захисну функцію, яка спрацьовує у дитини у стані тривоги. Оскільки була використана методика самооцінки власних станів, то можна казати про те, що у юнаків з нормальним типом прихильності добре розвинена здатність ідентифікувати агресію в собі. Уникнення, як складова прихильності до матері, має зворотній зв'язок ($r=-0,364$; $p \leq 0,05$) з умінням використовувати емоції. Чим більше був рівень уникнення у емоційних стосунках з матір'ю у дитинстві, тим важче юнакові використовувати власні емоції для підвищення ефективності мислення та діяльності. Це може проявлятися в тому, що чим інтенсивніші емоції відчуває юнак, тим менша його здатність скеровувати їх у потрібному йому напрямі і отримувати від емоцій ресурс для власного розвитку.

Був виявлений прямий зв'язок між тривожністю та ригідністю ($r=0,746$; $p \leq 0,01$) і фрустрацією ($r=0,681$; $p \leq 0,01$). Ми це пояснюємо тим, що у юнаків з нормальним типом прихильності до матері у дитинстві підвищується тривожність на фоні підвищеного невдоволення, або розчарування зовнішніми обставинами (фрустрація), а також, коли юнак відчуває неможливість пристосуватися, адаптуватися до певних обставин (ригідність).

Були виявлені негативні кореляційні зв'язки між шкалою агресивності та усіма складовими емоційного інтелекту, як то: ідентифікація емоцій ($r=-0,502$; $p \leq 0,01$), розуміння та аналіз емоцій ($r=-0,409$; $p \leq 0,05$), свідоме управління емоціями ($r=-0,252$; $p \leq 0,05$), вміння використовувати емоції ($r=-0,390$; $p \leq 0,05$), а також з загальним рівнем емоційного інтелекту ($r=-0,546$; $p \leq 0,05$). Це може свідчити про те, що чим більш агресивним відчуває себе юнак, тим сильніше зменшується його здатність розрізняти, усвідомлювати та скеровувати емоції у необхідному йому напрямі.

Виходячи з цих даних можемо припустити, що вміння керувати своїми емоціональними проявами дозволяє юнакам з нормальним типом прихильності до матері у дитинстві проявляти менше агресії до оточуючих. Чим вище буде рівень усвідомлення своїх емоцій тим менше юнак буде проявляти агресію до зовнішніх подразників.

Розглянемо особливості емоційного інтелекту з порушеним типом прихильності до матері. Виявлено пряму кореляцію між шкалою тривожності та фрустрацією ($r=0,713$; $p \leq 0,01$). Тобто у юнаків з порушеним типом прихильності до матері у дитинстві тривожність зростає одночасно з тим, коли їм доводиться пристосовуватися до нових обставин, щось змінювати у своєму житті чи у звичній для них поведінці. У юнаків з порушеним типом прихильності до матері у дитинстві на здатність ідентифікувати емоції більш за все впливає рівень тривоги ($r=-0,426$; $p \leq 0,05$), який вони відчували у дитячому віці, і чим вищий рівень тривоги що до прихильності, який вони переживали у дитячому віці, тим нижча

їх здатність ідентифікувати емоції у юнацькому віці. Такий же зв'язок є і з емоційним інтелектом ($r=-0,530$; $p \leq 0,05$).

Проаналізуємо відмінності особливостей емоційного інтелекту юнаків з нормальними і порушеними типами прихильності. Виявлено, що для юнаків з порушеним типом прихильності до матері в значно більшій мірі властиво оцінювати себе, як тривожних у порівнянні з юнаками з групи з нормальним типом прихильності ($U=240,5^{**}$). Переживання в дитячому віці досвіду того, що оточуючий світ не є безпечним у юнацькому віці може відбиватися підвищеним станом тривожності. Юнаки з підвищеним відчуттям тривожності можуть бути менш рішучими, менш впевненими у собі та у своїх діях, схильні до сумнівів та коливань при прийнятті рішень, частіше відчують безпомічність. На противагу юнаки, які мали у дитинстві нормальний тип прихильності до мами. Будуть відчувати себе більш впевнено, більш спокійно і, як наслідок, будуть мати більш адаптивні можливості.

Юнаки з порушеним типом прихильності до мами у дитинстві оцінюють себе, як ригідних у більшій мірі, ніж юнаки з нормальним типом прихильності ($U=273^*$). Виходячи з цих даних можна казати про те, що дитина, яка має досвід травмуючих відносин у дитинстві, у юнацькому віці стає менш адаптивною. Такому юнаку буде набагато важче пристосовуватися до змін у оточуючому соціальному середовищі. Крім того такі юнаки частіше можуть ставати ініціаторами конфліктів.

У юнаків з порушеним типом здатність ідентифікувати та здатність використовувати свої емоції розвинена значно менше ніж у юнаків з нормальним типом прихильності. Тобто можна казати про те, що юнаки, які у яких з раннього дитинства виникає досвід відчужених, дистанційованих відносин з мамою, у юнацькому віці гірше ідентифікують власні емоції, ніж юнаки які у ранньому дитинстві набули досвіду безпечних взаємовідносин з мамою. Для порушеного типу властива нижча здатність ідентифікувати емоцію у фізичних станах, відчуттях і думках. Менша здатність до ідентифікації емоції інших людей, у картинах, художніх роботах і так далі через мову, звук, прояви й поведінку. Здатність точно виражати емоції й виражати потреби, пов'язані із цими відчуттями також буде нижча у юнаків з порушеним типом прихильності, і вища у юнаків з нормальним типом прихильності до мами у дитинстві ($U=248^*$). Також до цього компоненту емоційного інтелекту відноситься здатність розрізняти точні й неточні, або справжні проти несправжніх виражень почуттів і у юнаків з групи з порушеною прихильністю вона буде нижче.

Щодо використання своїх емоцій, то до цього компоненту емоційного інтелекту відноситься вміння використовувати емоції для спрямування уваги на пріоритетні для мислення речі, направляючи увагу до важливої інформації. У юнаків з порушеним типом прихильності це вміння буде розвинене менше ($U=284^*$), ніж у юнаків з нормальним типом прихильності. Крім цього юнаки з нормальним типом прихильності можуть використовувати емоції як допоміжні засоби мислення і пам'яті. Їх емоційне

коливання настрою змінюючи перспективу індивідуумів від оптимістичної до песимістичної, сприяє розгляду множинних точок зору. Їм частіше і в більшій мірі властиве вміння викликати емоції, які сприяють вирішенню певних завдань (наприклад, в хорошому настрої краще вирішуються творчі завдання).

Найбільшу відмінність між групами у виразності показників видно в компоненті здатності свідомо керувати своїми емоціями ($U=284^*$). Тобто у юнаків з нормальним типом прихильності здатність залишатися відкритим для почуттів, так само як для приємних, так і неприємних буде значно вищою ніж у юнаків з порушеним типом. Це повністю підтверджує ідею з теорії прихильності про те, що дорослі з порушеною прихильністю є більш закритими як для переживання, так і для вираження почуттів. Також до цього компонента емоційного інтелекту відноситься здатність свідомо залучати або відволікати від емоцій в залежності від оцінки їх інформативності та користі та здатність до свідомого контролю своїх і чужих емоцій (наприклад розпізнавання наскільки ясними, типовими, впливовими, або розумними вони є) та здатність управляти своїми і чужими емоціями, знижуючи негативні емоції. Усі ці здатності у більшій мірі притаманні юнакам з нормальним типом прихильності і, як свідчать, результати нашого дослідження, в значно меншій юнакам з порушеним типом прихильності до матері у дитинстві.

Єдина шкала за якою нами не виявлено суттєвих відмінностей у виразності показників, це свідоме розуміння та аналіз власних емоцій. Показники за шкалою загального емоційного інтелекту підтверджують відмінності показників за складовими емоційного інтелекту – в групі юнаків з нормальним типом прихильності до матері у дитинстві показники емоційного інтелекту значно вище, ніж показники в групі юнаків з порушеним типом прихильності до матері.

Висновки і пропозиції. В ході нашого дослідження були виявлені суттєві відмінності у особливостях емоційного інтелекту юнаків з нормальними і порушеними типами прихильності до мами у дитинстві. Виявлено, що порушення прихильності до матері у дитинстві негативно впливає на складові емоційного інтелекту, а саме: здатність ідентифікувати емоції, використовувати емоції та свідомо керувати емоціями.

У юнаків з нормальним типом прихильності емоції більш доступні і яскраві і їм легше використовувати їх як допоміжні засоби мислення і пам'яті. Для юнаків з нормальним типом прихильності є властивою здатність залишатися відкритим до почуттів, як приємних, так і неприємних, здатність витримувати напруження при переживанні інтенсивних емоцій.

Загальний показник емоційного інтелекту у групи з нормальним типом прихильності теж є вищим. Таким чином, прихильність до матері у дитинстві є важливим фактором, що впливає на особливості емоційного інтелекту у дорослості. Емоційний досвід та емоційні реакції засвоєні у контакті з матір'ю у ранньому дитинстві є прототипом специфіки емоційного інтелекту у дорослості. Зокрема, досвід безпечної прихильності у ранньому дитинстві є запорукою ефективної емоційної сфери у дорослості.

Список літератури:

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Даниел Гоулман, Ричард Бояцич, Энни Макки; Пер. сангл. 5 изд. Москва : Альпина Паблшерз, 2011. 301 с.
2. Дерев'яно С.П. Феноменологія емоційного інтелекту : Навчально-методичний посібник. Чернігів : видавець «Лозовий В.М.», 2016. 312 с.
3. Bowlby J. *Attachment and Loss*. Volume I. 2nd ed. New York : Basic Books, 1982. 436 p.
4. Mayer J.D., Salovey P. The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. N.Y., 1993. P. 433–442.
5. Salovey P., Mayer J.D. Some final thoughts about personality and intelligence. *Personality and intelligence*. Cambridge : U.K. Cambridge University Press, 1994, pp. 303–318.

References:

1. Goulman, D., Boyaczich, R., & Makki, E. (2011). *Emocjonalnoe liderstvo: Iskusstvo upravleniya lyudmi na osnove emocjonalnogo intellekta* (5 izd.). Moscow: Alpina Pablisherz, 301 p.
2. Derevyanko, S.P. (2016). *Fenomenologiya emoczijnogo intelektu: Navchalno-metodichnij posibnik*. Chernigiv: vidavec «Lozovij V.M.», 312 p.
3. Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss* (Volume I. 2nd ed.). New York: Basic Books, 436 p.
4. Mayer, J.D. (1993). *The intelligence of emotional intelligence*. New York: Intelligence, pp. 433–442.
5. Salovey, P., & Mayer, J.D. (1994). *Some final thoughts about personality and intelligence* [Personality and intelligence]. Cambridge: U.K. Cambridge University Press, pp. 303–318.